C.W. GYLDÉN JA HISTORIALLISET KARTAT

Claes Wilhelm Gyldén (1802—72) oli maanmittauksen ja metsänhoidon ylihallituksen ylitirehtööri Suomessa vuosina 1854—72. Metsänhoidon ja maanjakotoimien ohella Gyldén omisti paljon aikaansa myös kartastotöille.

Jo ennen Gyldénin ylitirehtööriksi tuloa oli silloisessa päämaanmittauskonttorissa ryhdytty valmistamaan täydellistä karttaa Suomesta mittakaavaan 1:400 000. Tätä työtä jatkettiin Gyldénin aikana erityisen tarmokkaasti. Työlle loivat pohjaa maanjaoissa syntyneistä kartoista laaditut ns. pitäjänkartat 1:20 000 ja näistä edelleen johdetut ns. kihlakunnankartat 1:100 000.

Vuonna 1853 Gyldén julkaisi "Suomenmaan korko-kartan" 1:1 120 000, mikä on maailman ensimmäisiä korkeusvyöhykekarttoja. Se painettiin alun perin kuutena lehtenä kivipainatusmenetelmällä. Vuonna 1972 maanmittaushallitus julkaisi sintä yhdeksi lehdeksi asemoidun näköispainoksen. Gyldénin kartta on laadittu suurelta osin S. G. Hermelinin karttojen pohjalta.

Vuosina 1837—43 ollessaan maanmittaushallituksessa virkamiehenä Gyldén laati ja julkaisi painosta kaikkien 31:n Suomen kaupungin asemakaavakartat mittakaavoissa 1:3200 — 1:10 000 sekä vuonna 1844 kaupunkien historiaa ja tilastotietoja kuvaavan selityskirjan. Työn yhtenä heräätteenä lienee ollut Venäjällä 1700-luvun lopulla alkanut hallinnon uudistukseen liittynyt laaja kaupunkien perustaminen, jota varten Pietarissa toiminut kaunpunkien uudistustoimikunta oli vaatinut karttoja eri kaupungeista asemakaavatyön valvontaa varten. Kaupungin asemakaavan lisäksi jokaisessa kartassa on yleissilmäyskartta sekä julkisten rakennusten luettelo ja niiden sijainti.

Tämä kartta kuuluu maanmittauslaitoksen 350-vuotisjuhlan 14.11.1983 yhteydessä julkaistuun näköiskarttasarjaan, joka sisältää 14:n eri kaupungin kartat.

C.W. GYLDÉN OCH HISTORISKA KARTOR

Claes Wilhelm Gyldén (1802—1872) var överdirektör vid överstyrelsen för lantmäteriet och forstväsendet i Finland åren 1854—1872. Vid sidan av skogsvården och skiftesförrättningarna ägnade Gyldén även mycket av sin tid åt kartverksarbete.

Redan innan Gyldén blev överdirektör hade man i det dåtida huvudlantmäterikontoret påbörjat utgivningen av en fullständig karta över Finland i skala 1:400 000. Detta arbete fortsattes synnerligen intensivt under Gyldéns tid. De sk. sockenkartorna 1:20 000 och de från dem härledda sk. häradskartorna 1:100 000 utgjorde en grud grund för arbetet. Båda kartorna hade uppgjorts utgående från skifteskartor.

År 1853 utgav Gyldén en "Höjd-karta öfver Finland" 1:1 120 000, som är en av världens första höjdsskiktskartor. Den publicerades ursprungligen i ett sexbladigt stentryck. År 1972 utgav lanttmäteristyrelsen en faksimilupplaga av kartan monterad på ett enda blad. Gyldéns karta har till stor del uppgjorts på basen av S.G. Hermelins landskapskartor.

Åren 1837—43 då Gyldén var tjänsteman vid lantmäteristyrelsen uppgjorde han och publicerade en samling stadsplanekartor över Finlands alla 31 städer i skalorna 1:3200 — 1:10 000 samt år 1844 en textbok innehållande historik och statistik i anslutning till kartsamlingen. En av impulserna till arbetet torde ha varit den omfattande anläggningen av nya städer som inleddes i Ryssland i slutet av 1700-talet i samband med förvaltningsreformen. För detta ändamål hade kommissionen för reform av städerna som verkat i S:t Petersburg krävt kartor över de olika städerna för övervakningen av stadsplanearbetet. Gyldéns kartor innehåller jämte stadsplanen även en översiktskarta och en förteckning över offentliga byggnader och deras läge.

Denna karta hör till en serie faksimilkartor över 14 olika städer som publicerats i samband med lantmäteriverkets 350 årsjubileum den 14 november 1983.

C.W. GYLDÉN AND HIS HISTORICAL MAPS

Claes Wilhelm Gyldén (1802—72) was the Director General of the National Board of Survey and Forestry in Finland from 1854 to 1872. In addition to his work in forestry and land surveying, Gyldén also devoted much time to cartography.

Even before Gyldén became Director General, what was then the Main Survey Office had already begun to prepare a complete map of Finland to a scale of 1:400,000. During Gyldéns tenure this work was continued with especial vigour. The basis for this work was provided by the "parish maps" at 1:20,000 drafted from the maps produced in land surveying and by the "registrar's district maps" at 1:100,000 derived from the parish maps.

In 1853 Gyldén published the "Hypsometric Map of Finland" to a scale of 1:1,120,000. It was one of the first layered hypsometric maps in the world. It was originally a lithograph in six sheets. In 1972 the National Board of Survey printed a single sheet facsimile of this map. Gyldéns map was compiled largely on the basis of the S.G. Hermelin maps.

While employed as a civil servant in the National Board of Survey in 1837—43 Gyldén drafted and published a collection of the plans of all 31 Finnish towns to scales of 1:3200 — 1:10,000 and a book of historical and statistical notes on the towns in 1844. Many towns were founded in connection with the administrative reform begun in Russia at the end of the 18th century. The committee on urban reforms in St. Petersburg required maps of the towns so it could supervise planning. This may have been one impetus for Gyldéns work. In addition to the town plan, every map includes a general map and a list of public buildings and their locations.

This map is part of the facsimile series published by the National Survey Administration in connection with its 350th anniversary on November 14, 1983. The series comprises maps of 14 towns.

VIIPURI 1839 1:10 000

Viereinen alkuperäisteksti on Gyldénin vuonna 1844 julkaisemasta Suomen kaupunkien asemakaavakarttoihin liittyvästä selityskirjasta "Historiska och statistiska anteckningar om städerna i Finland". Kirjan sivut 123—129 sisältävät Viipurin kaupunkia koskevia tietoja.

Suomenvedenpohja oli jo keskiajalla tärkeä idän ja lännen välinen kauppapaikka. Viipurin kaupungin perustamisajankohtaa ei varmuudella tunneta. Perustaminen ajoitetaan kuitenkin Wiborgin linnan rakentamiseen vuonna 1293. Viipuri sijatsee Neuvostoliitolle vuonna 1944 luovutetulla alueella.

Vuonna 1844 oli kaupungin pinta-ala 405 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = 0,494 ha). Kaava-aluetta oli 165 tynnyrinalaa, tontteja 586 ja asukkaita 4121.

VIBORG 1839 1:10 000

Vidstående originaltext är tagen från textboken till Gyldéns samling stadsplanekartor över Finlands städer "Historiska och statistiska anteckningar om städerna i Finland" publicerad år 1844. Sidorna 123—129 i boken innehåller uppgifter om staden Viborg

Suomenvedenpohja i det innersta av Finska viken var redan under medeltiden en viktig handelsplats mellan öst och väst. Tidpunkten för Viborgs grundläggning känner man inte till med säkerhet. Stadens uppkomst anses stå i samband med Viborgs slott som uppfördes år 1293. Viborg ligger på området som överlåts till Sovjetunionen år 1944.

År 1844 var stadens areal 405 tunnland (1 tunnland = 0,494 ha). Planeområdet var 165 tunnland, tomterna 586 st och invånarantalet 4121.

VIIPURI 1839 1:10,000

The original text on the right is from the commentary "Historiska och statistiska anteckningar om städerna i Finland" (Historical and statistical notes on the towns of Finland) on the Finnish town plan maps published by Gyldén in 1844. Information on the town of Viipuri is found on pages 123—129 of the book.

Suomenvedenpohja was already an important trading centre for east and west in the Middle Ages. The exact time of the founding of Viipuri is not known with certainty. It was probably established at the time Wiborg Castle was built, in 1293. Viipuri is situated in the area ceded to the Soviet Union in 1944.

In 1844 the town comprised an area of 494 acres. The plan encompassed 201 acres; there were 586 plots and 4121 inhabitants.

Alkuperäiskartta maanmittaushallituksen kartografisen osaston historiallisessa arkistossa

Originalkarta i historiska arkivet vid lantmäteristyrelsens kartografiska avdelning.

Original map housed in the Historical Archives of the Cartographic Department of the National Board of Survey.

Wiborg, Fin. **Wiipuri,** en bland de äldsta och betydligaste städer i landet, belägen invid en hafsvik under 60° 42′ latitud.

Tiden för stadens anläggning är ej med säkerhet känd; dock anses dess uppkomst härleda sig från år 1293 då fästet Wiborg anlades af Riksföreståndaren Torkel Knutsson. Enligt sägen hade staden i äldsta tider varit uppbyggd der nu egendomen Mon Repos eller Wanha Wiipuri finnes. Vid fredslutet i Helsingborg 1310, emellan Konung Birger och dess bröder, tillföll Wiborgs stad Hertig Waldemar; hvarefter orten varit förlänt åt Konung Magnus Smeksson Erik, Riks-Drotts Bo Jonson Grip, dennes son Knut Boson Grip, Carl den VIII Knutson efter dess andra Thronafsägelse (!), Riks-Rådet Erik Axelson Tott, Sten Sture den äldre och slutligen åt Konung Gustaf den I:s Svåger Grefve Johan af Hoija. Slottet och staden har utstått svåra belägringar af Ryska krigshären i Augusti 1322, September 1359, samt åren 1496 och 1706. Men år 1710 intog Zar Petter den Store staden efter 13 veckors belägring. Förstörande eldsvådor hafva inträffat år 1457, den 17 Juni 1575, den 11 Juni 1682, den 9 Maj 1690, 21 Juni 1793 samt åren 1817 och 1834. Stadens befästning påbörjades år 1477 af Erik Axelson Tott, samt har sedermera efterhand blifvit utvidgad och fullkomnad af Konung Gustaf den I, Zar Petter den Store, och Kejsarinnan Anna. I äldre tider var Wiborg en ganska betydande handels plats, samt stod i nära relationer med och besöktes af Hanse-förbundets köpmän, men dess handel aftynade redan på slutet af 1700:de talet, dels i följd af krigshändelser och dels förnämligast derigenom, att Svenska regeringen öfverlät tjäruhandeln säsom monopolium till ett särskildt handels-compagni, förböd varu-exporten till utländska hamnar, och bestämde Sandhamn (Helsingfors), till nederlags plats för Ryska varor.

Staden har erhållit dess privilegier år 1403 af Konung Erik den XIII, då *stadsrätt efter som Stadsboken i Upsala utwisade*, blifvit henne tillagd; 1448 och och 1449 af Carl VIII Knutson, 1477, 1520, 1525, 1541, deri 2:ne gamla kloster till staden öfverlåtas; 1542 som lemnar staden fri seglation på utländska hamnar; 1547, hvaruti i ersättning för staden afhänd jord i Lykilä, tvenne torp belägne emellan staden och Sejniö bro, henne tillkännas jemte ett förfallit kloster; 1558, 1561, 1563 innefattande donation af Maskola och Papula godsen; 1594, 1600, 1603, 1605, 1607, 1609, 1612, 1614, 1616, 1617, 1619, 1622, 1625, 1627, 1628, 1629, 1635 1636, 1638, 1640, 1642, 1643, 1644, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650 den 8 Nov., deri Magistraten erhöll rättighet att upprätta förslag till Kyrkoherde- och Kapellans-tjensterne; 1650 den 31 Dec., deri åtskillige hemman inom Stranda Härad till staden doneras, 1654, 1660, 1676, 1680, 1742 den 27 October; 1764 den 7 Mars, 1814 den 26 Augusti, om stadens rättighet att förpakta öl- och brännvins-försäljningen, 1816 den 11 October, hvarmedelst staden återfick dess fordna stapelrätt, 1817 den 2 October angående staden tillkommande Tolag, sakören och källarfrihet, och slutligen 1827 den 21 Mars, hvarigenom staden berättigas uppbära grund-, hamn-, hro-, last-, väg-, mätare-, torg-, packare-, parmmätare-, ballast- och vrakare-penningar samt vinsten af vedförsäljning till fremmande sjöfarande, äfvensom auctions provision.

All den jord staden i äldre tider fått sig donerad, blef efter dess intagande af Petter den Store, afhänd och för Kronans räkning utarrenderad, så att derunder för närvarande lyder, inberäknadt med den mark staden genom Kejserl. Utslaget af den 17 Nov. 1840 frånvunnit Kelkala by, 240 tunnland jemte ett ringa fiske.

Stadsplanen, innefattande sjelfva staden och fästningen jemte Neytsytnieme, Pantsarlaks och S:t Petersburgska förstäderna, uppgår i vidd till 165 tunnland, och inbegriper 586 gårdstomter och byggnadsplatser. Af publika hus märkas Slottet, Lutherska Svenska och Tyska församlingarnes kyrka, Luth. Finska församlingens kyrka, 2:ne Ryska-Grekiska kyrkor och Katholska församlingens kyrka, Hof-Rättshuset, Guvernörs Residenset, Kommendants huset Ordonnanshuset, Posthuset, 2 Gymnasiihus, Fruntimmersskolan, Elementarskolan, Proviant Komissionens hus, Läne Landtmäteri-Kontoret, Läne-Lasarettet, tio Militär kaserner, 3:ne Proviant-magasiner, ett Militär sjukhus ett Fänghus, Rådhuset, Stadshuset, Societets- och Theaterhuset, alla af sten, samt Krigs-hospitalet; Artilleri Befälets hus, 3:ne Kaserner, Korrections- och Arbetshuset, Packhuset, Fattighuset, Gästgifveriet och en Manege af trädd uppförde.

Privata gårdar finnas 595, af hvilka 84 äro med stenhus bebyggde; häraf voro år 1842, 159 st. brandförsäkrade inom landet, för 566,842 Rub. S:r. Torg och gator inom fästningen äro stenlagde, men icke så i förstäderne.

Någon Byggnads-Ordning finnes ej fastställd. Brand-Ordning är gifven den 26 Januari 1840. För brandvärden finnes 7 slangsprutor med tillbehör, 12 brandvakter och 1 skorstensfejare. Gathelysning underhålles och kostar årligen circa 300 Rub. S:r.

Af allmänna embetsverk och inrättningar äro hitförlagde: Kejserl. Wiborgs Hof-Rätt, Bankens Växel-Kontor, Läne-Styrelsen, ett Gymnasium, en lägre Elementarskola, en större och en mindre Fruntimmersskola, en Söndagsskola, äfvensom ett Korrections- och Arbetshus, samt för öfrigt Stadens Magistrat, Rådhus och Kämners-Rätter, Poliskammare, Tullkammare och Postkontor.

Stadens Tjenstemän och betjente äro:

1 Justitiæ Borgmästare, med lön S:r Rub.	685: 71¾.
1 Politiæ d:o	457: 16.
3 Justitiæ Rådmän, tillsammans	514: 28½.
2 Politiæ d:o d:o	228: 57¼.
1 Kämners-Præses	508: 57¼.
1 Not. Publ. och Magistrats-Sekreterare	142: 85¾.
2 Stads-Notarier, tillsammans	228: 57¼.
1 Translator för Ryska språket	171: 42⅞.
1 Actuarie	85: 71¾.
Transport	2722: 87¼.
1 Waktmästare	60: —
4 Stadsbetjenter, tillsammans	205: 71¾.
1 Krono- och Stads-Kassör	200: —
1 Stadsfiskal	57: 14¾.
3 Polis-Uppsyningsmän, tillsammans	308: 57¼.
1 Stadsfogde	85: 71¾.
1 Stads-Physicus	171: 42⅞.
1 Magistrats-skrifvare för Ryska och Tyska spr.	85: 71¾.
1 Justerare af mått, mål och vigt	85: 71¾.
1 Klockställare	34: 28½.
6 st. mätare, erhålla ⅚ af den mätnings ersättning efter taxa utgår	— —
2 Barnmorskor, tillsammans	114: 28½.
1 Trumslagare	17: 14⅞.
2 Fängknektar och en politie-karl	114: 28½.
2 Lotsar	57: 14⅞.
Summa	4320: 1⅛.

Hvarutom från Brand-kassan aflönas:

1 Sekreterare med	85: 71¾.
Arfvode till Stads-Kassören	85: 71¾.
1 Slang-mästare	28: 57¼.
3 Brandvakts-Corporaler	257: 14⅞.
12 Brandvakter	822: 85⅝.
4 Tornväktare	274: 28½.
1 Skorstensfejare	571: 42⅞.
Summa	2125: 71¾.

Folkmängden utgjorde år 1841, 4024 personer, deraf 2801 Lutheraner, 1202 Grekisk:Ryska trosbekännare och 21 Catholiker; år 1843 hade folkmängden förökat sig till 4121 personer, oberäknadt Militären.

Själavården i Wiborgs stads och lands finska och svenska Lutherska församling, handhafves af en Pastor och 2:ne Kapellaner och i Tyska Lutherska församlingen af en Pastor; Grekiska församlingen vårdas af en Protojerij, 2:ne Svetschenniker, en Diakon och 2:ne Diatschoker, hvilka jemte Kyrkobetjeningen, aflönas af Finska Statsmedlen med 3835 Rub. S:r, samt njuta fritt qvarter i församlingens prestgård. Kathelska församlingen har egen Pastor, som likaledes lönas af Finska Statsmedel, med 171 Rub. S:r.

Fattigförsörjningen handhafves enligt Reglemente af den 4 December 1835; och underhöllos år 1841, 114 fattighjon för 1789 Rub. 19½ kop. S:r. Underhållet af stadens andel i allmän väg, kostade 171 Rub. 43 kop. hvarutom staden åligger vidmakthålla ¼:del af den inom dess område befintliga säkallade Åbo-bron, samt ¼ i Papula bro. Gästgifveri och skjutshållningen betalas med 204 Rub. 28½ kop. S:r. Militär-inqvarteringen vidkännes till ena hälften af gårdsägarena och till den andra af Borgerskapet samt kostade 1841, 9240 Rub. 72 kop. S:r. Nämnde år voro 152 personer tagne i fängsligt förvar och dessas vård kostade 89 Rub. 22½ kop.

För helsovården finnes Läne-Lasarett och Kurhus, 1 Apothek samt Lasaretts- och Slotts-Läkare, och Stads-Physicus, hvarjemte vid närvarande Militär-hospital finnas särskildt Apothek och 5 Läkare anställde.

I staden finnes inskrifne 142 handlande och 37 handelsborgare, som hafva 49 öppna salubodar.

Frimarknader hållas i Febr. och September månader.

Jemlikt Tullspecislerne för år 1843, utgjorde varu:

Importen:		Exporten:	
Spirituosa, 19,000 kr	8,400: —	Kreatürs ben, 18,600 Lpd	1700: —
Viner 16,000 kr	12,400: —	Beck och tjära 228 tr	600: —
Kaffe 25,200 Lpd	52,000: —	Bjelkar, 11000 st.	6600: —
Socker, 25,800 Lpd	52,000: —	Bräder 92,563 tolfter	465,382: —
Frukter och krydder för	5,000: —	Diverse skogsvaror	4300: —
Färgstoffer	2,000: —	Tvål, 3580 Lpd	6460: —
Tobak	8,500: —	Frukter för	2000: —
Salt, 17,000 tr	50,900: —	Fensterglas för	19,500: —
Spannmål, gryner etc.	274,000: —	Spannmål	5200: —
Fiskvaror	14,600: —	Diverse varor för	3400: —
Olja	3,000: —	Talgljus	8900: —
Talg, 3200 Lpd	6,500: —		
Bomullsgarn, 2650 Lpd	11,800: —		
Tyger: af Bomull	28,000: —		
af Linne	4,300: —		
af Siden	5,700: —		
af Ylle	23,300: —		
Jern och metallarbeten	16,200: —		
Diverse varor för	51,585: —		
Summa S:r Rub.	626,885: —	Summa S:r Rub.	523,982: —

Exporttullen besteg sig till 14,135 Rub. och importtullen till 101,667 Rubel.

Medium af saltpriset är 2 Rub. 39 kop. per tunna.

År 1842 funnos 14 fartyg, tillsammans af 1816 lastens drägt; 15 skeppare och 81 sjöman. Sjömanshusets kassabehållning utgjorde 956 Rub. 42 kop. S:r. Hamnen Tränge-sund är belägen 12 verst från staden; och 2:ne skeppsvarf finnas i sednare tider inrättade.

Under stadens Hall-Rätt lyda 2:ne fabriker för tillverkning af cichorie, en för tåg, en för kali och berlinerblätt, en för talgljus och en för tvål, samt 2:ne glasbruk.

Ett Boktryckeri och Bokhandel är här etablerad.

Handtverkare finnas 56 st. som sysselsätta 149 gesäller och lärlingar; hvarutom 10 timmermän, 23 isvoschtschiker eller hyrkuskar, 36 formän, 3 fiskare och 130 arbetskarlar finnas för stadens behof antagne.

Af näringsställen finnas en schweitzare och 2:ne spisqvarter.

År 1843 underhöllos 221 hästar och 158 kor, 40 får och 56 getter.

Stadens inkomster för år 1841, utgjordes af:

Tomtören	388: 85.
Jord- och grund-arrenden	440: 86.
Fiskvattens d:o	114: 29.
Tull- och källarfrihets-medel	61: 80.
Hyror för särskilde byggnader	485: 71¼.
Arrende för stadskällare eller traktörs rörelsen	297: 62.
Grund- och hämn-penningar m. m.	15: 43.
Afgift för vedförsäljning	31: 43.
Salutorgs afgift	100: 21.
Arrende för stadens vägar	54: 57¼.
Last-båts afgifter	141: 80.
Friskilling för hus och gårdar	21: 2.
Bura-afgift	698: 42¾.
Auctions procent	181: 50.
Tolag m. fl. medel	11,475: 10.
Saköres medel	139: 32.
Diverse inkomster	602: 80.
Summa	15,150: 74¼.

Utgifter:

Löner, pensioner och arfvoden	6636: 53.
Till allmänna byggnader	3712: 50.
Expencer	384: 72.
Fångvård och polis	109: 51.
Hällskjutsning	264: 28.
Diverse municipal utgifter	3291: —
Summa	14,398: 54.
Inqvarterings kostnaden	9240: 72.